

Hilde Henriksen Waage

Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier (IAKH),
Universitetet i Oslo (UiO)

HIS 2411/HIS 4411 Neighborhood Bully? Stormaktene og Midtøsten siden 1945

Tema 5:

En alvorlig stormaktskonflikt i Midtøsten: Suez-krisen i 1956

Anbefalt litteratur:

Ole Kristian Grimnes, *Den todelte verden, Cappelens verdenshistorie, bd. 18*, ss. 98-100.
Donald Neff, *Fallen Pillars. US policy towards Palestine and Israel since 1945*, ss.55-105, 107-112

Hovedspørsmål:

- *Hvorfor har vi ingen fred i Midtøsten i dag mellom Israel og palestinerne?*
- *Hvordan kan vi forklare konflikten?*
- *Hva er de dypereliggende årsakene til at konflikten har utviklet seg slik som den har?*
- *Hvorfor er det viktig å kunne historie for å forstå konfliktene i Midtøsten?*
- *Hvordan er de knyttet sammen? Hvordan har de virket inn på hverandre?*
- *Hvordan har stormaktene forholdt seg til regionen?*
- *Hvordan har det virket inn på konfliktene?*

Suez-kanalen på egyptiske hender

1956: Mye gikk galt for vestmaktene; Nasser fikk skylden.

Alpha-planen begravd.

Kong Hussein hadde planlagt å kaste ut Sir John Glubb.

Lloyd og Eden følte seg lurte: De reagerte voldsomt.

Frankrike: Mer hatefullt i takt med at situasjonen i Algerie forverret seg.

Nasser var arabernes nye Hitler: Vesten sto overfor et nytt München.

Nassers 'The Philosophy of the Revolution' som Hitlers 'Mein Kampf'.

Feilslutningen overbeviste Paris om behovet for å gå til krig mot Egypt.

Et selvoppfyllende profeti

Parallellen hadde ingen rot i virkeligheten: Egypts Nasser i 1950-årene kunne ikke sammenlignes med Tysklands Hitler på 1930-tallet.

Egypt: Et fattig land, uten industriell infrastruktur eller militær kapasitet.

Nasser ble Vestens selvoppfyllende profeti.

USA

Eisenhower og Dulles gikk trøtt av alle mislykkede forsøk på fred.

Stadig mer skeptiske til Nasser.

To motstridende linjer:

- Israel hadde en enorm politisk støtte i USA
- Europa var avhengig av arabisk olje

Mislikte Storbritannia og Frankrikes forsøk på å beholde det koloniale grepet på Midtøsten.

Tvunget til å støtte sine NATO-allierte mot trusselen fra Sovjet.

Betraktet Israels aggressive politikk som uhyre kortsiktig.

Støttet Israels eksistens: Moralske og innenrikspolitiske grunner.

Trakk den samme slutningen: Nasser sto bak de vestlige problemene.

Den nye politikken

Mars 1956: London og Washington skulle undergrave Nassers innflytelse.

Ikke lenger nyte 'most-favoured-nation treatment' fra USA.

Britene og amerikanerne: Satse på økonomisk og militær hjelp til de virkelige vennene i Midtøsten, særlig Saudi-Arabia.

Våpenleveranser til Egypt skulle nektes.

Frankrike og Canada: Våpen til Israel.

Storbritannia: Opprettholde avtaleforpliktelser med Jordan.

USA: Mer støtte til Bagdad-pakten og Irak.

Aswan-demningen

Beslutningen ble skjebnesvanger.

Mest gigantiske foretak i Egypt siden faraoenes tid som skulle gi:

- Nok mat til en stadig voksende befolkning
- Regulere vanntilførselen
- Øke jordbruksarealet
- Elektrisk kraft til industrialisering

16. desember 1955: Verdensbanken, USA og Storbritannia enige om at de skulle finansiere Egypts nye demning.

Forhandlingene trakk i langdrag

Verdensbanken var positiv og fullt beredt til å gi penger.

De vestlige lånetilsagnene lot vente på seg.

Den amerikanske Kongressen var kritisk til hele Aswan-prosjektet:

- Sørstatsrepresentanter fryktet negative virkninger for bomullsproduksjonen
- Den mektige sionistlobbyen var helt imot å bevilge så mange penger til Israels hovedfiende
- Den harde kjernen av høyreorienterte kalde krigere fant Nasser alt for anti-vestlig og kommunistvennlig

Mot slike grupperinger var en kamp for Aswan en tapt sak.

Nassers anerkjennelse av Kina 16. mai 1956 ble dødsstøtet.

Nasser uten penger fra Vesten

Beslutningen om å hogge hånden av Nasser ble trolig tatt av Eisenhower og Dulles 13. juli 1956.

Britene var lettet: Trakk sitt lånetilbud tilbake.

Verdensbanken fulgte motvillig opp 23. juli.

Nasser ville nasjonalisere Suez-kanalselskapet: Inntektene fra kanalen kunne han bruke til å finansiere demningen.

Mye enklere: Den siste britiske soldat forlot Egypt i 1956.

Fredelig: Vestmaktene måtte ikke trekke forhastede reaksjoner.

Legalt: Suez-kanalkompaniet var formelt egyptisk, aksjonærene ville bli gitt full kompensasjon.

26. juli 1956 ble beslutningen offentliggjort.

Voldsomme reaksjoner i de vestlige land

Nassers nasjonalisering av Suez-kanalen slo ned som en bombe i Vesten.

Anthony Eden: Nasjonaliseringen var en trussel mot Storbritannias økonomiske, strategiske og politiske interesser i Midtøsten.

Britene ville bli kjørt i kne:

- Storbritannia var som kjent Suez-kanalens største bruker
- Kanalkompaniets største aksjonær
- To tredjedeler av Storbritannias olje og en fjerdedel av landets import gikk gjennom kanalen

Tiden var kommet for å kvitte seg med Nasser: Sikre seg kanalen med militær makt.

Storbritannia og Frankrike

Den britiske regjeringen måtte innrømme at Nasser ikke hadde gjort noe juridisk ulovlig.

Suez-kanalkompaniet var formelt egyptisk

Økonomisk kompensasjon.

Uansett hadde ikke egypterne den nødvendige kompetanse til å drive kanalen.

Storbritannia: Rede til å gå til krig alene.

Frankrike var helhjertet med på briternes hasardiøse linje: Den franske regjeringen var villig til å sette sine styrker under britisk kommando og utarbeide felles invasjonplaner.

De forventet at deres posisjon i Algerie ville kollapse som følge av nasjonaliseringen.

USA reagerte

President Eisenhower reagerte sterkt på Nassers utidige handling.

I motsetning til Storbritannia og Frankrike hadde USA ingen økonomiske interesser i kanalselskapet, og mindre enn fem prosent av oljen konsumert i Amerika gikk gjennom kanalen.

USA ble alarmert og urolig over den stemning som rådet hos deres nære europeiske allierte: De forsto at Storbritannia og Frankrike var villige til å bruke militær makt for å sikre sine interesser.

Amerikanerne tok initiativet for en fredelig løsning av kanalkonflikten: De sammenkalte en konferanse i stedet for krig.

Krigstrusselen virket fjernere: Ikke pga. Dulles meklingsinitiativ, men den kjensgjerning at de militære ikke var forberedt.

Britene og franskmennene fortsatte planlegging: "Operation Musketeer".

Konferanser i London

16. august 1956: 22 nasjoner var samlet, blant dem var de 16 største brukerne av Suez-kanalen.

Egypt var invitert, men Nasser ville ikke komme: "Kollektiv kolonialisme".

Egypt ønsket å drive kanalen effektivt: 766 skip hadde seilt trygt igjennom siden nasjonaliseringen.

John Foster Dulles fremsto som fredens mann: Til tross for at han var mislikt og nøt liten tillit i Europa.

"Superkompani" skulle ta styring og kontroll over kanalen.

Nasser: Ignorerte resultatet av London-konferansen, beveget seg ikke skritt nærmere "en stadfestelse av Vestens posisjon".

Suez Canal Users Association (SCUA)

Dulles foreslo en ny runddans på den diplomatiske arenaen: Dannelsen av en skipsfartens brukerorganisasjon.

Organisasjonen skulle:

- Koordinere skipstrafikken gjennom kanalen
- Innkreve kanalavgifter
- Betale Egypt en rimelig del av inntektene

Nasser protesterte høylytt: Formålet med SCUA var uklart, prosessen ville også ta tid.

Eden og Mollet hadde helt andre planer: Om SCUA mislyktes ville argumentene for en militær løsning vokse seg sterke.

Til tross for problemer og utsettelse: De kunne følge invasjonplanen.

"Musketeer Revised"

Den nye planen var delt i tre faser:

- Først bombing for å sette det egyptiske flyvåpenet ut av spill
- Dernest en fase med psykologisk krigføring
- Landgang i Port Said: D-dag var flyttet til begynnelsen av oktober

Storbritannias og Frankrikes stats- og utenriksministre: Lei amerikanerne og mer og mer bestemt på å gå til krig mot Egypt.

De måtte først eliminere SCUA og FN.

Den britiske opinionen ville ikke godta noen "bombing ut fra intet": Britene lette etter et påskudd for krig.

"Operation Pile-Up" og "Operation Convoy"

15 september skulle de utenlandske losene forlate Egypt.

Egypt unngikk den konspiratoriske planens feller: De innkasserte sin største seier så langt.

De arbeidet i lange skift og loste skipene trygt igjennom i en eneste stor konvoi.

Forsinkelsene i Suez-kanalen uteble.

Krigen om Suez – det store sjokket

Israels statsminister David Ben-Gurion ønsket krig for å bli kvitt Nasser.

Våpnene fra Øst-Europa ville snart gjøre Nasser sterk.

Det hersket tvil om tidspunktet: Moshe Dayan ville angripe Egypt med en gang.

Dayan fikk uventet hjelp fra Frankrike: Kunne Israel tenke seg å delta i en fransk-britisk krig mot Egypt?

19. september 1956: Shimon Peres, mannen som sikret franske våpenleveranse til Israel på 1950-tallet, til Paris.

30. september 1956: Golda Meir og Moshe Dayan fortsatte krigssamtalene.

Uvitende briter

Anthony Eden visste ingenting, men var på utkikk etter et påskudd for invasjon.

Israel kunne angripe først, alene: Britene og franskmennene kunne så komme til under dekke av å skulle skille de stridende partene.

Ben-Gurion likte seg ikke: Israel ville bli satt i en enormt utsatt stilling.

En redsel om å bli stående som den aggressive angriperen ble underbygget av grunnleggende mistillit til britene og tidsrommet mellom det israelske angrepet og den britisk-franske militæraksjonen.

Informerte briter

Britene skulle bli informert om det hemmelige samarbeidet med Israel: 16. oktober 1956 fløy Eden og Lloyd til Paris.

En israelsk invasjon av Egypt ville hjelpe dem å fjerne Nasser.

Israelske styrker ville lett feie over de egyptiske stillingene i Sinai-ørkenen.

Storbritannia og Frankrike ville så gripe inn, under dekke av å skulle beskytte Suez-kanalen.

22. oktober 1956, Sèvres: Lederne for de tre land møtes i dypeste hemmelighet, for første og eneste gang.

"De tre musketerer"

24. oktober 1956: Ben-Gurion, Pineau og Sir Patrick Dean (britisk UD) undertegnet den hemmelige avtalen.

Eden og Lloyd ønsket ikke å være med: De ville opprettholde fiksjonen om at britene ikke hadde konspirert med israelerne.

Det fantes nå skriftlig bevis på hemmeligheten.

Tidspunktet for det israelske angrepet var fastsatt til 29. oktober 1956.

Amerikanerne levde i lykkelig uvitenhet

Amerikanerne ble distraheret av politisk uro i Øst-Europa.

19. oktober 1956: Massedemonstrasjoner brøt ut i Polen, spredte seg til Ungarn.

Polen: Wladislaw Gomulka til makten 21. oktober 1956.

Gomulka ville bli uavhengig av Sovjetunionen, men stående i Warszawa-pakten.

Ungarn: Imre Nagy ble statsminister 24. oktober 1956.

Titusener av ungarere strømmet ut på gatene og gikk til angrep på regjeringsbygninger.

25. oktober 1956 hadde kampene spredt seg ut over hele landet.

De harde sammenstøtene på grensen mellom Israel og Jordan distrahererte også.

Washington: De overskygget Suez.

Avledningsmanøver?

Qalqilya 10. oktober 1956: 48 mennesker drept; i tillegg 18 israelere døde.

Israel hadde virkelig klart å lede oppmerksomheten vekk fra den egyptiske grensen: En viktig grunn til alle raidene inn i Jordan.

Eisenhower og Dulles: Trodde at Jordan var i faresonen.

Den amerikanske Paris-ambassadøren meldte at Storbritannia, Frankrike og Israel planla å gå til krig mot Egypt etter det amerikanske presidentvalget, som nå opptok Eisenhowers oppmerksomhet.

Den eneste lekkasjen var for fantastisk til å være sann: U-2 fly observerte store samlinger av britisk-franske styrker i Middelhavet.

Franskmennene hadde forsynt Israel med langt mer og tyngre militærutstyr enn noen visste om.

Israels mobilisering 25. oktober 1956 var langt fra uvanlig: Ben-Gurion forsikret om at han ville unngå krig.

Angrepet

29. oktober 1956 begynte Israel krigen mot Egypt.

Israelske styrker krysset den egyptiske grensen og rykket fram gjennom Sinai-ørkenen.

Israelerne møtte lite motstand.

Det hvite hus trodde knapt sine egne øyne.

Ennå ikke klart for seg hvordan Israels angrep var koblet til den britisk-franske styrkeoppbygningen i Middelhavet.

Verken fra Storbritannia eller Frankrike fikk USA et eneste svar.

Eisenhower: Bestemte seg for å bringe det israelske angrepet inn for FNs Sikkerhetsråd.

Ultimatomet

30. oktober ble det i stedet kjent at de to europeiske stormaktene hadde gitt Israel et ultimatum: De stridende partene skulle trekke sine styrker tilbake, ikke til våpenstillstandsgrensene fra 1949, men til ti engelske mil fra Suez-kanalen.

Israel ville være hundre engelske mil inne på egyptisk territorium, lenger enn det de på dette tidspunkt hadde klart å rykke fram.

Egypt ville være hundre-og-ti engelske mil inne på sitt eget.

Storbritannia og Frankrike ville gripe inn militært for å sikre Suez-kanalen om ikke ultimatumet ble fulgt.

Som planlagt av de tre konspiratører ble ultimatumet blankt avvist av Egypt og varmt godtatt av Israel.

Den første uken i november...

Eisenhower og Dulles var fullstendig rystet.

I Sikkerhetsrådet satte USA fram en resolusjon om øyeblikkelig stans av kampene.

For første gang i FNs historie la Storbritannia og Frankrike ned veto.

31. oktober 1956: Britiske og franske bomber falt over Egypt.

I Ungarn knuste sovjetiske militærtanks all motstand ved daggry 4. november 1956:

50 000 ungarere lå døde og sårede igjen i gatene.

På randen av en katastrofe.

Krigen tar slutt

1. november 1956: Britiske og franske bomber falt over Kairo og andre egyptiske byer.

4. november 1956: Sovjetunionen knuste opprøret i Ungarn og vendte blikket mot Suez.

5. november 1956: Ca. 600 britiske og 500 franske fallskjermjegere droppet ved Port Said, i nord-enden av Suez-kanalen.

6. november 1956: Britene inntok Port Said og franskmennene Port Fouad.

Dagen før presidentvalget i USA foreslo Bulganin at USA og Sovjetunionen kunne sende tropper sammen.

Han truet Eden og Mollet med bruk av atomvåpen.

Eisenhower var bekymret over russernes utspill: Gikk offentlig ut og erklærte at USA ville beskytte sine allierte.

Tredje verdenskrig var nær.

Uten olje...

Rundt 5. november 1956 begynte Vest-Europa å føle oljeknappheten.

Nasser beordret full blokkering av Suez-kanalen: Skip ble senket ved et av de smaleste punktene i den nordlige delen av kanalen.

50 skip befant seg på bunnen.

Hele hensikten med invasjonen var borte.

Kriseplaner for oljelevering fra Amerika til Vest-Europa ble utarbeidet.

Eisenhower besluttet at planen ikke skulle iverksettes: Oljeknappheten skulle tvinge britene og franskmennene til å innstille slossingen.

...og pund

Britene stod overfor en sterling-krise av dimensjoner.

Finansminister Harold Macmillan fortalte sine egne: Den britiske regjeringen hadde ikke nok penger til å stabilisere pundet.

USA blokkerte adgangen til ekstra penger.

Den britiske finansministeren ble forvandlet til en due som krevde en øyeblikkelig avblåsing av den britiske militæraksjonen.

Resultatet av Suez-krisen

Resultatet var uunngåelig.

Suez-kanalen var ubrukelig.

Nasser var sterkere enn noensinne.

Storbritannia var fordømt over hele verden.

Frankrike befant seg i samme situasjon.

Motstrebende ble de enige om å godta en våpenhvile.

Den britisk-franske invasjonen ble avsluttet før den hadde begynt.

Eisenhower vant: Alle kampene i Sinai/rundt Suez-kanalen stanset.

De britiske, franske og israelske tapstallene var oppsiktsvekkende lave med bare litt over 200 døde.

Antallet døde egyptere ble anslått til 1 650.